

Bestemmingsplan It Súd te Hurdegaryp

Oorsprong van de naam It Súd en de namen van de daarin gelegen straten en vaarten

Begin juli 1995 ging de gemeentelijke commissie G UW akkoord met het voorstel om grond aan te kopen voor de uitbreiding aan de oostzijde van Hurdegaryp ten zuiden van de Rijksweg.

Op 12 juli 1995 stelde Harry J. van Borkulo - geboren en getogen te Hurdegaryp - de gemeenteraad en het college van B&W van Tytsjerksteradiel voor, het uitbreidingsplan de naam *Tillefeart* te geven. Ook stelde hij voor enkele thans historische namen aan de oostzijde van de dorpskern te laten voortbestaan, door die in de nieuwe straatnamen te laten terugkomen.

De naam *Tillefeart* werd voorgesteld naar analogie van de naam van het eerdere bestemmingsplan aan de westzijde van het dorp. Dat kreeg de naam *Rietlandsvaart*, genoemd naar de vaart (*Reid-lânsfeart*) waardoor het uitbreidingsplan aan de westzijde wordt begrensd.

De gemeente verwees de heer Van Borkulo echter naar de Vereniging voor Dorpsbelangen Hurdegaryp (VDH) omdat dit soort procedures eerst via die instantie behoren te lopen. In overleg met de VDH én de eveneens in Hurdegaryp geboren en getogen heren wijlen Doede Postma (voormalig Sparwinkelier aan de Rijksweg) en Pier S.A. Gosliga (voormalig oliehandelaar en garagehouder aan de Stationsweg), werd van de naam *Tillefeart* afgezien omdat de naam *It Súd* voor het betreffende gebied bij de bewoners van de dorpskern meer in zwang was.

Op 19 december 1996 stelde de VDH de gemeente voor het uitbreidingsplan de naam *It Súd* te geven. Om de namen *It Súd* en *Tillefeart* in de toekomst niet verloren te laten gaan werd voorgesteld deze in de straatnaamgeving te laten terugkomen.

Gezien het karakter van het voormalige landschap, werd vervolgens voorgesteld de overige straten in het gebied de (Friestalige) namen van weide- en watervogels te geven.

Met ingang van 1982 werd de gemeente Tytsjerksteradiel voorbeeldgemeente voor het Fries. Vanaf dat moment worden alle straatnamen in de gemeente in Friese taal benoemd.

Per 1 januari 1989 werden alle 16 dorpen en de diverse buurtschappen binnen de gemeente officieel Friestalig. De provincie Fryslân heeft per 15 maart 2007 de waternamen in Fryslân officieel in de Friese taal vastgesteld.

It Súd

De Rijksweg (Grinzerstrjitwei) verdeelde Hurdegaryp in het verleden evenals nu in twee delen. Het gebied aan de noordoostzijde van de spoorweg werd destijds door de dorpsbewoners *It Noard* genoemd. Een gedeelte van de landerijen net buiten de dorpskern aan de zuidoostzijde van de Rijksweg en ten oosten van de *Tillefeart/Hurdegarypster Opfeart*, noemde men *It Súd*.

It Súd bestond uit laagveenweidegronden doorsneden door sloten. Dat is met name nog te zien aan het aantal boerderijen dat aan de oostzijde van het dorp langs de Rijksweg is gebouwd. Tot 2007 - waarna de eerste ontsluitingsactiviteiten van het uitbreidingsgebied begonnen - behoorde de Volgelwacht Hurdegaryp een groot deel van het *It Súd* als vogelreservaat.

It Noard was tot het midden van 50'er jaren van de vorige eeuw een laagveengebied met poelen, moerassen, broekbossen en rietvelden. De gebieden zoals de *Japmuoi's kolk*, het *Ottema-Wiersmareservaat* en het natuurgebied de *Sippenfennen* (bereikbaar via respectievelijk de *Otteweg* en *It Koekoekspaad*) - nu onder toezicht van *It Fryske Gea* - getuigen daar nog van.

Het riet uit *It Noard* werd - hoofdzakelijk per praam - via respectievelijk de *Sânsleat*, de *Kolk* en de *Tillefeart* (Hardegarijsteropvaart thans officieel *Hurdegarypster Opfeart*) vervoerd naar de Burgerfeansterfeart (Bergumerveenstervaart). Die is begin 1600 gegraven in de tijd van de uitveenderij van het Berger- of Burgumerfean. De thans officieel genoemde *Burgumer Feansterfeart* loopt naar het oosten door tot de Oude Commissieweg bij Quatrebras. Omstreeks 1680 is de veenderij in dit gebied afgesloten.

In westelijke richting vervolgt de *Burgumer Feansterfeart* zijn weg - door de noordzijde van de ijsbaan en onder de duiker door in de Burgemeester Drijberweg even voor de tegenwoordige kruising met de Zomerweg - richting Tytsjerk.

Na de oude sluis - ongeveer 100 meter ten westen van de huidige inrit van de aan de zandwinput gelegen woning - gaat de *Burgumer Feansterfeart* over in de *Tytsjerkster Feart*. Deze mondt - via de oude sluis nabij de spoorwegovergang in de weg het Alddiel - uit in het vaarwater *Alddeel* bij Leeuwarden.

Net voor de oude sluis bij Tytsjerk is er aan de zijde van Hurdegaryp de verbinding met de *Reid-lânsfeart*). Deze loopt via de zandwinput en daarna - een paar honderd meter gerekend vanaf de spoorwegovergang richting Swarteweisein - onder de duiker door in de Rijksweg. Vervolgens loopt hij onder de duiker door in de Slachtedijk en mondt dan uit in de *Ryptsjerkster Feart*. Linksaf zijn via Ryptsjerk en de *Grutte Wielen* Leeuwarden en Dokkum bereikbaar. Rechtsaf kon men via de voormalige sluis bij het gemaal aan de Slachtedijk via *It Mûzeryd*, *It Noard* ook binnenvaren. Vanuit Hurdegaryp kon men destijds met vracht- en beurtschepen dus diverse kanten op.

Daar waar eerder vaste bruggen in de tracés (de zogenaamde 'pypkes') lagen, liggen nu bijna overal duikers onder de wegen door. Op de meeste plaatsen is dat ook nog duidelijk waarneembaar in het landschap.

Tillefeart

"Tille" betekent in dit verband: vaste (meestal hoge) brug. De plaatsnaam Kootstertille is daar o.a. een voorbeeld van. Die brug was gelegen ter hoogte van de huidige kruising Dr. Plesmanstraat en de Rijksweg. Dus tussen het pand van MultiStyle Parket en de eerdere boerderij van de familie Brunsting. Die boerderij is door de huidige bewoners - de familie Wijmenga - verbouwd tot woonboerderij. Voor de brug was een draai-, wacht- en losplaats voor schepen/pramen gesitueerd. *De Kolk*. De vaartuigen waren veelal geladen met riet en turf. De brug is in 1925 verdwenen. *De Kolk* bleef nog bestaan tot de eerste grote uitbreiding ten zuidoosten van de dorpskern van Hurdegaryp in de 50'er jaren van de vorige eeuw.

De Kolk

In de Kolk konden de schepen geladen en gelost worden, draaien en/of wachten tot ze door de brug de *Sânsleat* konden invaren om zo via het *Bûtenfjild* het noorden (*It Noard*) in te varen.

It Doekewiid

Ongeveer ter hoogte van de tegenwoordige kruising van de Van Helsdingenstraat en de Plesmanstraat was vroeger een verbreding van de Tillefeart. Deze verbreding - die diende als scheepspassageplaats - had in de volksmond de naam *It Doekewiid*. Aan de gevel van zijn huis aan de Van Helsdingenstraat nummer 57 had wijlen oud-schoolmeester Sinnema een naambordje geplaatst met de tekst *Doekewiid*.

It Waarlamke (*watersnip - Gallinago gallinago*)

"Waarlamkes bletterje yn 'e loft as jonge lamkes".

(Watersnippen maken in de lucht een geluid als blatende lammetjes/geitjes).

Op de grond zijn watersnippen uitstekend gecamoufleerd. Het is dan ook vooral in vlucht dat watersnippen opvallen. Het typische 'drummen' van watersnippen - een duikvlucht waarbij de stijve buitenstaartveren een resonerend geluid maken, als van een geit - is helaas steeds minder te horen in de weilanden rondom Hurdegaryp. De in Nederland broedende watersnippen zijn trekvogels die in Zuid-Engeland en Zuidwest-Europa overwinteren.

De Strânljip (*scholekster - Haematopus ostralegus*)

De scholekster is een vrij stevig gebouwde, zwart-witte steltloper. De roep van de scholekster is een schel en hard *te kiek te kiek*, dat de vogel vooral in de vlucht laat horen. De grootste aantallen bevinden zich in het noorden en westen van Nederland. Scholeksters kunnen tot 30 jaar oud worden. De vogels zijn bijzonder gehecht aan hun territorium, zelfs zo zeer dat ze de plek trouw blijven ook als deze door veranderde omstandigheden niet meer zo gunstig is. Aan de kust komt de scholekster het hele jaar door voor.

De Skries (*grutto - Limosa limosa*)

Met zijn kenmerkende roep is de grutto in veel Nederlandse weiden een kenmerkende vogel. De grutto heeft lange poten en zoekt zijn voedsel voornamelijk in ondiep water en vochtige weiden. Met behulp van de lange snavel worden prooidieren zoals insecten, wormen, slakken en kleine kreeftachtigen gevangen.

Met name door de intensivering van de landbouw is de populatie grutto's in Nederland de laatste decennia sterk afgenomen, het hoge gras wordt in het voorjaar vaak gemaaid in dezelfde periode dat de grutto's de eieren bebroeden. Jonge vogels verlaten meteen het nest, maar blijven wel beschutting zoeken in het hoge gras, zodat ook veel jonge vogels slachtoffer worden.

Gelukkig is er ieder jaar nog steeds een aantal grutto's te horen en te zien in in stuk weiland tussen de Suwâldsterdyk en de Singel.

Van de wereldpopulatie grutto's broedt ongeveer de helft in Nederland en er wordt dan ook een intensief beleid gevoerd met als doel het herstel van de populatie. Met onder meer projecten voor beperkt maaien van weiden wordt getracht om de grutto te beschermen, desondanks gaat het aantal broedparen nog steeds achteruit. De grutto's die 's zomers in Nederland broeden overwinteren in Zuidwest-Europa en West-Afrika.

De Ljurk (*veldleeuwerik - Alauda arvensis*)

De veldleeuwerik is een onopvallend gekleurde vogel, maar is makkelijk te herkennen aan de zang en de manier van vliegen. De vogel stijgt al zingend op tot grote hoogte, blijft dan cirkelend rondvliegen, om vervolgens weer naar beneden te vliegen, waarbij de laatste meters met gesloten vleugels vallend afgelegd worden. Ook in de vlucht worden de vleugels telkens even gesloten waardoor een typerende vlucht ontstaat. In de vlucht valt ook de witte achterrand van de vleu-

gels op.

De veldleeuwerik was vroeger een van de meest algemene broedvogels van Nederland maar is de laatste decennia sterk in aantal achteruit gegaan.

De veldleeuwerik trekt in oktober en november massaal weg, en keert rond februari of maart weer terug.

Namen in de verschillende uitbreidingsfasen

Fase 1

Naam uitbreidingsplan: **It Súd**.

Straatnamen: **Tillefeart**, **De Skries** en **De Ljurk**.

Fase 2

Straatnamen: **It Súd**, **It Doekewiid**, **De Kolk**, **It Waarlamke**, **De Strânljip** en (de verlengde) **Easter Omwei**, **De Ljurk** en **Tillefeart**.

Fase 3

Straatnamen: **De Tjirk** (tureluur - *Tringa totanus*), **De Ielreager** (blauwe reiger - *Ardea cinerea*), **De Earrebarre** (ooievaar - *Ciconia ciconia*), **De Hjerringslynder** (fuut - *Podiceps cristatus*), **De Smjunt** (smient - *Anas penelope*) en **De Markol** (meerkoet - *Fulica atra*).

Het stratenplan van fase 3 is echter nog verre van definitief.

Op dit moment is het erg onzeker of fase 3 de komende jaren wel tot verdere ontwikkeling komt.